

Pavel Dedek

Přírodní památka Na cvičišti – nové a tak trochu jiné chráněné území

Přírodní památka Na cvičišti (foto Jiří Kmet)

Rok 2016 byl pro CHKO Pálava významný hned v několika ohledech. Především v tomto roce slavila Pálava 40. „vyhlášeniny“ a k této příležitosti Správa CHKO uspořádala řadu akcí pro širokou veřejnost (soutěže, výstavy, komentované vycházky). Další malou oslavou výročí pak bylo vyhlášení nového chráněného území nedaleko Mikulova – přírodní památky *Na cvičišti*. Toto území není typickou pálavskou rezervací – nejde tu o vápencové skály, zbytky zachovalých stepí ani o vzácná společenstva rostlin. Čím je tedy území zajímavé? Proč stojí za to o něj pečovat? A jakou péči vlastně nové území vyžaduje, aby neztrácelo na své zajímavosti? Napřed je nutné ohlédnout se zpátky – do historie území i samotné ochrany přírody v obecnější rovině.

Z divočiny do civilizace a zpět

V „dřevních“ romantických dobách ochrany přírody převažoval názor, že ochrany jsou hodna pouze ta území, která člověk neovlivnil vůbec nebo jen minimálně. Tomu odpovídal i striktní bezzásahový režim mnoha vznikajících chráněných území (např. pralesů na Boubíně a Žofíně). Chránilo se především krásno – hluboké hvozdy, prudké strže a vůbec vše, co si člověk představoval pod pojmem **divočina**. Věda v tehdejší pocitové ochraně přírody neměla příliš prostoru.

Od romantického „krajinnářského“ přístupu se sice pozornost ochranářů začala povolně přesouvat k významným druhům (především rostlin), ovšem vnímání člověka jako škůdce přírody přetrvávalo. **Druhový přístup** k ochraně přírody umožnil vyhlášovat

Hlaváček letní (foto Jiří Kmet)

i cenné stepní lokality, kterých by si první generace „konservátorů“ všimaly jen stěží. Avšak zde, stejně jako v hlubokých hvozdech byla hlavním principem ochrany **bezzásahovost**. Zpočátku se zdálo, že je to přesně to, co příroda potřebuje – zotavit se z neustálého znásilňování člověkem, resp. kosami a pasoucími se zvířaty. Pozoruhodný nárůst počtu druhů po ukončení pravidelné péče utvrdil ochranáře, že se vydali správnou cestou. Příčinou prudkého zvýšení druhové početnosti byl fakt, že v prvních letech se na lokalitu vracely druhy, které pastvu či seč nesnášejí, a druhy na péči závislé ještě nestačily vymizet. Postupem času druhy vázané na pravidelně udržované plochy ustupovaly, až mnohdy zmizely docela, a celkový počet druhů ubýval obvykle hluboko pod stav, kdy se na lokalitě páslo nebo kosilo. K tomu přispěla především přirozená **sukcese** (viz následující box) – na místech bez péče přibývalo keřů, které se zvolna zapojovaly, objevovaly se první seme-

náčky stromů a původní druhově bohatá step se proměňovala v houstnoucí fádňní les.

Negativní vnímání jakékoliv lidské činnosti v chráněných územích přetrvávalo až do konce sedmdesátých let minulého století. Tehdy si odborníci, především z řad botaniků, uvědomili, že z bezzásahových chráněných území **mizí druhy**, kvůli kterým byla tato území vyhlášena. Nejednalo se o jednotlivé případy, úbytek biodiverzity v bezlesých chráněných území byl znatelný všude.

Kosení a v menší míře i pastva se na bezlesé pozvolna vracely, ovšem mimo chráněná území se hluboce zakořeněný pohled na člověkem „zdevastovaná“ území příliš nezměnil ani u odborné ani u laické veřejnosti. Lomy, pískovny, výsypky, dopadové plochy bývalých i aktivních vojenských prostorů byly nadále považovány za **jízvy** v krajině, které se budou hojit pomalu, a napomoci jim v tom mohou snad jen nákladné rekultivace, spočívající obvykle v zarovnání terénu a ozelenění povrchu. Seriózní vědec nebo ochranář se takovým místům zdálky vyhýbal, srdce přírodumilovných estétů při pohledu na ně krvácelo.

Ovšem i v tomto ohledu se názor odborníků postupně měnil. Ze zahraničí přicházely fantastické zprávy o druhovém bohatství takových území, byly zde nalézány druhy dávno považované za vyhynulé a útočiště tam nacházely početné populace druhů v okolní krajině výrazně ubývajících. Čeští biologové nezůstali pozadu a jejich zvýšený zájem o taková „zničená“ území přinášel i v našich končinách překvapivé výsledky. Začal se vyvíjet nový obor – ekologie postindustriálních stanovišť (nebo též **ekologie obnovy**), ve kterém si čeští biologové vydobyli výsadní postavení (ŘEHOUNKOVÁ – ŘEHOUNEK 2016). Pro člověkem opuštěná území se vžil termín **nová divočina**.

Ukazuje se, že běžné způsoby údržby v krajině chráněných i nechráněných území nejsou s to udržet celou šíři biodiverzity, kterou předchozí generace zachovávaly rozmanitým využíváním drobnozrné mozaiky pastvin, políček, sadů, mezí, lomů, hliníků či pískoven. Tyto prvky z naší krajiny buď téměř, či úplně zmizely (meze, lůmky, obecní pastviny), nebo se slily v obrovské jednotvárné plochy (nedozírné lány řepky či kukuřice, obří těžební prostory, rozsáhlé intenzivní sady, ...).

Sukcese: vývoj a změny ve složení společenstev organismů na konkrétním místě (jakési „stárnutí prostředí“).

Začněme například plochou, na které bagry strhly ornici – holou plochu postupně osidlují první rostliny z řad dobrých kolonizátorů (typické je pro ně velké množství lehkých semen, rychlý růst a také nízká konkurenceschopnost), vznikají řídké nezapojené trávníky. Ty postupně houstnou, ubývají konkurenčně málo zdatné druhy, které nahrazuje několik málo dominantních druhů rostlin. V další fázi se začínají prosazovat i keře – zprvu stejně nesměle jako první byliny a trávy, postupně však porost křovin houstne a zapojuje se v neprostupnou džungli. Velkolepého finále přeměny holé plochy v „divočinu“ se pak účastní i stromy – opět se opakuje scénář prvních nesmělých kolonistů (například bříz) a po tomto osmělení se plocha postupně mění v zapojený hustý les. Každá z fází sukcese má své vlastní specialisty z řad rostlin i živočichů. Některé druhy se prosadí pouze na jejím počátku, kdy je konkurence ostatních druhů ještě malá, jiné dávají přednost pozdějším fázím (třeba ptačí druhy vázané na křoviny) a lesní druhy si samozřejmě počkají nejdéle.

Popsané schéma je jen ukázkou toho, jak se vyvíjejí plochy zbavené vegetačního krytu a ponechané přirozenému vývoji. Sukcese sama je však vždy originál. Jak rychlé budou změny a jakým směrem se vydá? To závisí na mnoha faktorech, jako jsou zdroje semen v okolí, množství živin v půdě atd.

Sukcese byla v minulosti vlastně jediným předmětem ochrany v chráněných územích, preferován byl „samovolný vývoj“ a sledovaly se „přirozené procesy“. Dnes je sukcese v oblastech, které člověk dlouhodobě ovlivňoval (v případě Pálavy jsou to tisíce let) úhlavním nepřítelem zachování biologické pestrosti území.

Vojenské výcvikové prostory – z nechtěného daru zářivým klenotem

Vojenské výcvikové prostory představují v mnoha ohledech specifické prostředí. Byly od svého založení vyloučeny z běžného užívání, veřejnost do nich měla vstup buďto zakázaný, nebo alespoň striktně omezený. Většina z nich vznikla krátce po druhé světové válce, proto tato území unikla běsnění násilné kolektivizace, scelování pozemků a živelné aplikace pesticidů a hnojiv. Nešlo přitom o zanedbatelné plochy – ještě nedávno zaujímaly různé vojensky využívané pozemky 1,6 % rozlohy státu (BUŠEK 2013). Kromě několika velkých vojenských újezdů byla u téměř každého města menší vojenská cvičiště, využívaná místními posádkami k různým účelům (střelby, manévry těžkou vojenskou technikou atp.).

Vlastní činnost vojáků představovala další specifický prvek, s běžným hospodařením v okolní krajině nesrovnatelný. Z biologického pohledu šlo o vcelku pravidelné, ale pomístní **disturbance** (viz následující box) pojezdem vojenskou technikou, budováním zákopů, střelbami ostrou municí či cíleným nebo i nezamýšleným vznikem požárů (VA-CEK 2014, SEDLÁČEK – MARHOUL 2016). Zatímco hospodaření v okolní krajině směřovalo k unifikaci prostředí snad ve všech myslitelných aspektech, činnost vojáků na cvičištích byla pravým opakem. Výsledkem různorodé činnosti vojska byla pestře „zdevastovaná“ příroda, nezátížená socialistickým zprůmyslněním zemědělské produkce (vnímání polí a lesů jako pouhých „fabrik“ na biopaliva a dřevo nakonec přetrvává dodnes).

V devadesátých letech byla řada drobnějších vojenských prostorů armádou opuštěna a biologové měli poprvé možnost území důkladněji prozkoumat. Očekávala se zpustošená krajina promořená ropnými látkami – dědictví spíše nechtěné než vítané. Někde tomu tak skutečně bylo, zvláště v územích, kde dlouhodobě hospodařila sovětská vojska. Udává se, že v bývalém VVP Ralsko zůstalo po Sovětech v půdě přes 2 500 tun leteckého

Bourovec trnkový – hnízdo housenek (foto Pavel Dedek)

paliva kerosinu (PLESNÍK 2014). Počáteční odhady nákladů na sanaci vojenských prostorů tak dosahovaly astronomických hodnot.

Naštěstí se ukázalo, že situace není zdaleka tak katastrofální, jak se na první pohled zdálo. Naopak, přírodovědci různých oborů postupně odhalovali v opuštěných vojenských prostorech klenot netušené hodnoty.

Časem přibývalo zpráv o druhovém bohatství vojenských prostorů, do nedávné *terra prohibita* se vydávali botanici, entomologové, ornitologové, kteří obvykle neodcházeli zklamání. První systematický průzkum, srovnávající různé opuštěné vojenské prostory z hlediska výskytu vyšších rostlin, ptáků, rovnokřídlých (např. kobylky, saranče) a denních motýlů, probíhal v letech 2008–2010. Projekt s názvem *Opuštěné vojenské prostory jako refugia biodiverzity v současné krajině* zaštiťovala organizace Daphne, občanské sdružení HUTUR a Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Data byla sbírána v celkem 41 nejzachovalejších armádou opuštěných cvičišťích po celé ČR. Byly mezi nimi i dvě lokality v blízkosti Mikulova – vojenská cvičiště označovaná jako cvičiště A a cvičiště B (dnes již PP Na cvičišti).

Výsledky průzkumu denních motýlů ukázaly například to, že průměrné druhové bohatství této skupiny hmyzu v opuštěných vojenských prostorech činilo 49 druhů. Když se stejnou metodikou srovnávalo druhové bohatství národních

Ploskočelka pospolná (foto Pavel Dedek)

Bývalé zákopy poskytují útočiště hmyzu a ptákům (foto Jiří Kmet)

přírodních rezervací (NPR) a národních přírodních památek (NPP) v ČR, došli vědci k průměrnému počtu 37 druhů. Průměrný opuštěný „cvičák“ tedy hostí o 12 druhů denních motýlů více než průměrná NPR/NPP (VRBA a kol. 2012).

Možné vysvětlení tohoto zdánlivého paradoxu tkví ve dvou termínech – sukcese a disturbance. V rezervacích se současná ochrana přírody snaží sukcesí pouze blokovat v jednom, byť ochranně nejhodnotnějším stadiu pomocí nepříliš pestré palety managementových opatření – převažuje sečení, v mnohem menší míře se uplatňuje pastva... a tím to vlastně končí. Výsledkem bývá opět poměrně **unifikované prostředí**, které může hostit pouze druhy, jimž tento konkrétní stav prostředí vyhovuje.

„Cvičáky“ nabízely široké spektrum sukcesních stadií od holé nebo jen spoře zarostlé půdy přes rozvolněné a zapojené křoviny až po les, a to na poměrně malé ploše. Vedle sebe tak mohlo žít mnoho druhů

Zemní hnízdo ploskočeklepek pospolných (foto Pavel Dedek)

s vazbou na různě „staré“ biotopy.

V současnosti patří mezi nejohroženější ty organismy, které vyžadují **raná stadia sukcese**, tedy holou nebo jen řídké zarostlou půdu (JONGEPIEROVÁ a kol. 2012). Z volné krajiny je vytlačilo především intenzivní zemědělství se stále rostoucím množstvím agrochemikálií, z rezervací pak unifikovaná péče. Není tak divu, že nacházejí poslední útočiště právě na stanovištích, jako jsou lomy, pískovny nebo vojenské prostory.

Disturbance: narušení; dočasná změna obvyklých podmínek, působící významné změny v ekosystému.

Disturbance mohou mít mnoho podob – liší se rozsahem, intenzitou nebo třeba původcem narušení (vichřice, požár, pratur, kůrovec, člověk s kosou nebo člověk s granátem). Jedno ale mají společné – brzdí sukcesi. Intenzivní disturbance, jako například výbuch sopky, odstraní ze svého okolí téměř vše živé a sukcese na postižených plochách začíná od nuly. Pokud bychom vyloučili veškeré disturbance, časem by většinu střední Evropy pokryl les. Disturbance ovšem nejsou nic nepřírodního, nejedná se o vynález člověka. Byly tu vždy a udržovaly přírodu rozmanitou tím, že brzdily (a někdy zcela blokovaly) sukcesi a umožňovaly přežití i druhům, které dávaly přednost jinému prostředí, než je les.

Vlha pestrá (foto Bernard Dupont – zdroj: flickr.com)

Příroda PP Na cvičišti

Botanicky není území PP Na cvičišti nijak zvlášť významné – nalezeny byly pouze tři chráněné druhy – hlaváček jarní (*Adonis vernalis*), kozinec vičencovitý (*Astragalus onobrychis*) a poměrně běžná orchidej okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*). Ovšem vyskytují se zde i další zajímavé, byť nechráněné druhy rostlin s vazbou na narušované plochy. Mezi ně patří **hlaváček letní** (*Adonis aestivalis*) nebo čistec roční (*Stachys annua*). Tyto druhy byly v minulosti početné např. na okrajích polí a podél polních cest.

Ze zoologického hlediska je PP Na cvičišti mnohem pestřejší a zajímavější. O nesporném významu území pro živočichy svědčí mimo jiné i více než čtyři desítky zvláště chráněných druhů, které se zde podařilo dosud nalézt (a tento počet jistě není konečný).

Mezi nejvýznamnější patří zástupci bezobratlých. Kromě na celé Pálavě běžných otakárků (zastihneme zde o. fenyklového i o. ovocného), svižníků (*Cicindela* sp.) či prskavců (*Braconus* sp.) se můžeme v PP setkat i s druhy, které se zde vyskytují ve velmi početných populacích, bohatších než kdekoliv jinde na Pálavě (a v jednom případě i bohatších než kdekoliv jinde v ČR).

Patrně nejbohatší populaci v rámci ČR zde má silně ohrožený a celoevropsky chráněný noční motýl **bourovec trnkový** (*Eriogaster catax*). Jeho housenky si na hlohích a trnkách budují z hedvábí společná hnízda, ve kterých přečkávají chladnější nebo deštivá období. Teprve v pozdější fázi svého vývoje hnízda trvale opouštějí a vydávají se za potravou každá „na vlastní pěst“. Motýli se líhnou na podzim, nepřijímají potravu a jejich jediným úkolem je najít si co nejdříve partnera a počít novou generaci. Samičky bourovce vyhledávají pro kladení vajíček nízké keříky, osluněné a rostoucí v závětví. Úspěch směrem k zapojeným křovinám tak tomuto druhu rozhodně neprospívá. Na osluněné okraje

Základním typem managementu území zůstává pastva. (foto Jiří Kmet)

křovin a lesa jsou vázáni i další motýli, jako např. ostruháček kapinicový (*Satyrrium acaeciae*) nebo okáč ovsový (*Minois dryas*).

Plošky zcela obnažené písčité půdy využívají kromě zmíněných svižníků také mnohé druhy blanokřídlého hmyzu. Na jaře jsou okraje cest v PP doslova posety kupkami vyhrabané půdy. To je známka aktivity samotářských vosiček a včel, hnízdících v zemi. Mezi nejnapadnější „stavby“ patří hnízda **ploskočelky pospolné** (*Lasioglossum marginatum*). Tato ohrožená včela sice patří mezi samotářské, vyvinul se u ní ale pozoruhodný systém rozmnožování, který ji posouvá mnohem blíže tzv. společenským blanokřídlým (kam patří např. včela medonosná, čmeláci nebo mravenci). Kolonie ploskočelek dosahují v PP na cvičišti mimořádných početností. Jejich hnízda jsou často parazitována, např. vosičkami kodulkami hlavatými (*Myrmilla calva*), jejichž samičky připomínají mravence nejen velikostí, ale také tvarem těla a zbarvením. Samička kodulky prohledává hnízda včel,

Bramboraňek černohlavý (foto Jac. Janssen - flickr.com)

Chrobák vrubounovitý (foto Jiří Kmet)

a naraží-li v hnízdě na dospělé larvy či kukly, vpraví do nich sekret, brzdící vývoj larvy či kukly, vyklade na ně vajíčko a hnízdo pak uvede do „původního stavu“. Larva nebo kukla ploškočelky (s pozastaveným vývojem) slouží pak larvě kodulky jako potrava.

V hnízdech blanokřídlých neparazitují pouze jiní zástupci tohoto hmyzího řádu. Navštěvují je i parazité z řad dvoukřídlých nebo také zvláštní brouci – majky. Z PP Na cvičišti jsou dosud známé tři druhy **majek** – běžně se tu setkáme s majkou obecnou (*Meloe proscarabaeus*) či majkou *Meloe decorus*, vzácnější je majka fialová (*Meloe violaceus*), vázaná na vlhčí, spíše lesní biotopy. Z dalších brouků s vazbou na řídké trávníky či obnažený substrát

Kozlíček hnědý (foto Pavel Kmet)

lze jmenovat některé nosatce – např. klikoroha *Liparus coronatus* nebo stále vzácnější rýhonosce z tribu *Cleonini*. Typickým zástupcem milovníků obnažených písčitých půd je potemník písečný (*Opatrum sabulosum*), v okolí nor lišek a jiných velkých savců můžeme na výhrabcích potkat velkého smrtníka *Blaps lethifera*. Holou půdu využívají mnozí bezobratlí k vyhřívání (např. velcí okáči) nebo ke kladení vajíček (zástupci sarančí).

Vzrostlé dřeviny měkkého luhu (vrby a topoly) zase poskytují ideální prostředí pro vývoj hmyzu vázaného na stromy. V PP Na cvičišti je zastoupen hned několika zvláště chráněnými druhy – jedná se například o **lesáka rumělkového** (*Cucujus cinnaberinus*) či na dutiny listnatých stromů vázané brouky zdobence měnlivého (*Gnorimus variabilis*) a zlatohlávka skvostného (*Cetonischema aeruginosa*).

Za vznikem dalšího, zcela specifického prostředí stojí stáda pasoucích se ovcí a koz (a také jednoho oslíka a krávy). Tím prostředím jsou hromádky trusu. Ty využívají tzv. koprofágní brouci. Zdejší společenstvo „hovniválů“ těží i z blízkosti obory Bulhary, jedné z nejvýznamnějších lokalit těchto brouků u nás. Pozornost si zasluhuje především hojný výskyt chráněného, kriticky ohroženého **chrobáka pečlivého** (*Copris lunaris*), brouka s mimořádně rozvinutými rodičovskými instinkty. Oba rodiče napřed vyhloubí rozsáhlou komoru, do níž pak společně nanosí dostatečné množství trusu, které samička zpracuje do několika útvarů podobných hruškám a na jejich vrchol uloží po jednom vajíčku. Tyto hrušky pak opečovává – zbavuje je plisní a ucpává praskliny, chrání hnízdo před nevitány vetřelci a kontroluje stav larev (komunikují spolu pomocí zvuků – stridulací). Když se larva přestane ozývat, samička rozebere její hrušku a materiálem z ní přilepší přeživším larvičkám. Samička zůstává s potomky až do jejich vyhlutí a společně pak opouští hnízdní komůrku. Dalšími vzácnými druhy zde jsou rovněž kriticky ohrožený (dle Červeného seznamu bezobratlých ČR) chrobák *Euoniticellus fulvus* nebo vzácný lejnožrout *Onthophagus illyricus* s obřími „býčímí“ rohy na hlavě.

Průzkum ornitofauny zjistil na území PP Na cvičišti 40 druhů ptáků (REIF – MARHOUL 2010). Celkově převažují druhy vázané na křoviny. Mezi ochránářsky významné patří zejména tuňák obecný (*Lanius collurio*) a strnad luční (*Miliaria calandra*), preferující nelesní biotopy s roztroušenými keři, a také pěnice vlašská (*Sylvia nisoria*), která dává přednost zapojeným křovinám (podobně jako mnoho dalších pěnic). Daleko vzácnější je zde **bramborníček černohlavý** (*Saxicola rubicola*), vázaný svým výskytem na ranější stadia sukcese, podobně jako ubývající skřivan polní (*Alauda arvensis*). Za potravou sem ze sousední obory zalétá včelojed lesní (*Pernis apivorus*), který se – navzdory českému jménu – specializuje na larvy a dospělce vos hnízdících v zemi. V dutinách vzrostlých stromů hnízdí strakapoud velký (*Dendrocopos major*) nebo krutihlav obecný (*Jynx torquilla*). Zaznamenaný byl i výskyt **moudvláčka lužního** (*Remiz pendulinus*), který si staví zajímavá hnízda zavěšená ve větvích stromů (podobná hnízda budují známí afričtí snovači).

Z obojživelníků jsou zde přítomny druhy vykazující menší vazbu na vodní prostředí – skokan štíhlý (*Rana dalmatina*), rosnička zelená (*Hyla arborea*), ropucha zelená (*Bufo viridis*) a ropucha obecná (*Bufo bufo*). Plazy zastupuje kromě běžné ještěrky obecné (*Lacerta agilis*) také vzácnější slepýš křehký (*Anguis fragilis*) a **užovka hladká** (*Coronella austriaca*), živící se převážně ještěrkami.

Jak o takové území pečovat?

Území, jehož biologická hodnota závisí na pravidelných disturbancích, nutně vyžaduje i inovativní postupy v péči o něj – se standardním managementem v podobě kosení a pastvy zde nevystačíme. Z tohoto důvodu byly do plánu péče o PP Na cvičišti zahrnuty i pro veřejnost možná neobvyklé zásahy, jako jsou **pojezdy těžkou mechanizací**. Není to však nic nového, na řadě území už takové akce probíhají (např. PP Na Plachtě u Hradce Králové, PP Pánov u Hodonína). Jedná se v podstatě o napodobení činnosti, která pomáhala udržovat biologickou rozmanitost území v době, kdy ho ještě využívala armáda.

Řuhýk obecný
(foto Michael Sveikutis - zdroj: flickr.com)

Hnízdo moudivláčka lužního
(foto Tomasz Przechlewski - zdroj: flickr.com)

Do takové kategorie patří i další plánované zásahy, jako je **strhávání drnu** (především tam, kde se vyskytují invazní a expandující rostliny – zde kupř. třtina křovistní nebo zlatobýl) nebo lokální **vypalování**. To představuje nejlevnější způsob odstranění sařiny a potlačení zmlazení keřů. Primárním cílem všech zmíněných opatření je podpora druhů vázaných na raná stadia sukcese. Jako mnohé je i využití těchto modernějších přístupů otázkou míry. Území nové PP je poměrně rozsáhlé, a tak se na něj bez problémů vejdou plochy, které budou narušovány často (jako jsou cesty a koridory mezi křovinami), tak jako plochy, které si takový zásah vyžádají jednou za čas.

Plošky holé půdy a krátkostébelné stepi však pomáhají vytvářet i taková opatření, která nikterak nesouvisejí s armádou a tanky. Mezi zcela přírodní „prostředky“ k dosažení tohoto cíle patří i **vypouštění králíků**. V bezprostřední blízkosti jejich nor jsou zcela vydupaná místa bez rostlin, v širším okolí pak nakrátko sežraná vegetace. I samotné nory představují atraktivní biotop pro spoustu druhů bezobratlých. Někteří se živí rostlinnými zbytky, jiní se rádi postarají o biologickou likvidaci trusu králíků nebo uhynulých majitelů obydlí.

Dalším z méně obvyklých opatření, která jsou v území plánována, je **úhorování** (pře-orání ploch bývalých políček bez následného osetí). Takové opatření pomáhá populacím dnes již vzácných plevelů, které člověk z intenzivně obhospodařovaných polí vytlačil chemizací. Kromě toho, že jsou dnes mnohé „plevele“ na pokraji vyhubení a zaslouží si naši podporu, jsou to často i krásné kytky (viz například hlaváček letní). I dosud hojně druhy různých bodláků, pcháčů či běžných hvězdicovitých a brukvovitých rostlin mají v přírodě svou funkci. Jedná se o významné zdroje nektaru pro včely, motýly a jiný hmyz, a kromě toho jsou tyto ruderalní plevele také živnými rostlinami některých vzácných druhů hmyzu (např. kozlíček *Agapanthia dahli*, mnozí vyhynutím ohrožení rýhonosci z podčeledi *Lixiinae*). K tomu, aby je brouci mohli využívat, je často nezbytné, aby rostly na obnažené půdě – důvodem je například to, že larvy se vyvíjejí v kořenech těchto rostlin a holá půda se prohřívá dostatečně na to, aby larvy mohly dokončit svůj vývoj. Rostou-li v hustém zápoji, půda pod nimi se neprohřeje. Svou roli může hrát i vyšší vlhkost v zapojeném drnu – larvy hmyzu jsou náchylné na plísňová onemocnění a ta ve vlhkém prostředí bují o poznání více než v prostředí suchém a teplém.

Ořezávání stromů na hlavu patří k opatřením, jejichž cílem sice není podpora raně sukcesních druhů (ba právě naopak), ale lze jej také zařadit mezi ty druhy zásahů, které může veřejnost vnímat rozporuplně. Hlavičkové vrby, jilmy, lípy nebo třeba habry byly donedávna běžnou součástí kulturní krajiny. Kromě užítku pro člověka (v podobě proutí nebo palivového dřeva) vyhovoval ořez i druhům vázaným na prostředí stromových dutin. Ořezávaný strom jich obvykle mívá spoustu a tvoří se v něm mnohem rychleji než ve stromě neořezávaném. Dutiny samotné stromu nijak zvlášť neubližují (právě ořezem se životnost stromu spíše prodlužuje) a mohou hostit pestré společenstvo hmyzu a dalších bezobratlých, kteří nejsou schopni obývat jiné prostředí. Z dutinových specialistů známe z území PP Na cvičišti například již zmíněného zlatohlávka skvostného. Pravidelným ořezem vybraných dřevin zajistíme prodloužení životnosti dnes obsazených stromů a ořezem mladších lze vytvořit vhodný biotop do budoucna.

Závěr

Ochrana přírody, jako relativně mladý obor lidské činnosti, prošla bouřlivým vývojem, během něhož se měnilo jak nazírání na to, co je hodno ochrany, tak i způsoby, jak takovou ochranu nejlépe zajistit. V romantickém období jsme se soustředili na zachování krásna, v pozdějším období se pozornost přesunula k „vzácnu“. Avšak i ochrana přírody soustředěná výhradně na neohroženější druhy s sebou přináší mnohá úskalí. V moderní ochraně přírody bychom měli usilovat především o ochranu pestrosti – biodiverzity. Pestrá příroda v sobě spojuje atributy obou předchozích „předmětů ochrany“ – je krásná a bohužel čím dál vzácnější. Dnešní krajina je vystavena enormní unifikaci – ať už se jedná o hospodaření v lesích, na polích nebo o zábory půdy pro rozpínající se města, výstavbu obřích skladišť nebo fotovoltaických elektráren.

Ani příroda v chráněných územích nebyla tohoto trendu ušetřena. Uniformní péče o rezervace, spočívající ve stále dokola opakovaném sečení a občasném přepasení sice mohla vyhovovat několika vzácným druhům, z jiných však učinila nové adepty na vymření. Léč na tyto neduhy je přítom prostý – diverzita plodí diverzitu, pestré způsoby opečovávání plodí pestrou přírodu. V péči o chráněná území se nesmíme omezovat pouze na jeden nebo několik málo managementových zásahů, taková péče povede nutně k postupnému ochuzování. Mínilme-li vážně snahy o ochranu biodiverzity, nesmíme se bát vybědnout ze stereotypů, opustit zajeté koleje, experimentovat s novými přístupy.

Literatura

- BUŠEK, O. 2013: Vojenské výcvikové prostory jako antropogenní refugia biodiverzity, Praha (bakalářská práce).
- JONGEPIEROVÁ, I. a kol. (eds.) 2012: Ekologická obnova v České republice, Praha, s. 109–119.
- PLEŠNÍK, J. 2014: Příroda pod pásy tanků, Nika, roč. 35, č. 1 (květen), s. 16–20.
- REIF, J. – MARHOUL, P. 2010: Ptáci v opuštěných vojenských výcvikových prostorech v České republice. Druhová skladba a ochranařská hodnota, Sylvia, roč. 46, s. 87–105.
- ŘEHOUNKOVÁ, K. – ŘEHOUNEK, J. 2016: Dobrodružství s přírodě blízkou obnovou, Fórum ochrany přírody, roč. 3, č. 1, s. 17–19.
- SEDLÁČEK, O. – MARHOUL, P. 2016: Hoří, má panenke! Minulost a budoucnost ohně (nejen) v Brdech, Fórum ochrany přírody, roč. 3, č. 1, s. 34–36.
- VACEK, O. 2014: Vojenské výcvikové prostory a ochrana přírody, Nika, roč. 35, č. 1 (květen), s. 14–15.

VRBA, P. a kol. 2012: Opuštěné vojenské prostory jako významná refugia motýlí fauny, Živa, roč. 60, č. 5, s. 251–254.

Pavel Dedek

Natural Monument the Exercise Ground – a New and Little Different Protected Area

The aim of the paper is to familiarize the public with a new protected area of Pálava PLA, which differs from the others not only in its history and character of the biotopes, but also in the approach to its maintenance. Activities previously unimaginable in protected areas take place here, such as use of military vehicles. However, these "drastic" interventions are absolutely necessary for preservation of biodiversity of the site.

At the same time, the paper briefly summarizes the development of approach to the nature conservation and things worthy of protection at a more general level.